

## Ի Ն Ք Ն Ա Կ Ե Ն Ս Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

### Ս Ե Ր Ո Վ Բ Է Վ Ր Դ. Ս Ա Մ Ո Ւ Է Լ Ե Ա Ն Ի

Աշնան վերջերը՝ Խրիմեանի երուսաղէմ ժամանումը:

1891 Ապրիլ 16, Գշ. ժամը 7.30ին, յանկարծակի վախճանմամբ առ Աստուած փոխուեցաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Մակար Ա., որոյ թաղման հանդէսը կատարուեցաւ յետոյ Ապրիլ 22, Զատիկի Բշ. օրը: Գերեզմանը կը գտնուի Ս Էջմիածին տաճարին արտաքին դրան ձախակողմեան սեան ժող,

1891 Մայիս 1, Գշ.: Այսօր իբրեւ շրջանաւարտ ելայ և մեկնեցայ ժառանգաւորաց վարժարանէն: 13 ընկերներ էինք, մէկը՝ Զէյթունցի Յովհաննէս վարդապետն կամ Գասպարեան, իր յօժար կամօք վարի դաստարանը իջաւ և տարի մը ևս մնաց ի վարժարան: 12ներ էինք հետեւեալները. —

1) Մկրտիչ Տ. Պետրոսեան, Մազցի (Արապկիր): (վարժապետութեամբ կը զբաղի):  
2) Բարթոլոմէոս Ն. Կարմիրեան, Շապին—Գարահիսարցի: (Յերիտասարդական հասակի վախճանեցաւ):

3) Միհրան Նշանեան, Կ. Պօլսեցի: (1898ին վրդ. ձեռնադրուեցաւ Մեօրոպ անունով):

4) Ռուբէն Սամուէլեան, Թալատցի, գրիչը:

5) Գէորգ Պաշտեան, Թէքերտաղցի: (1912ին վարդապետ ձեռնադրուեցաւ Արմաշ՝ նոյն անունով):

6) Պետրոս Թուր—Սարգիսեան, Հաճընցի: (Յետոյ վրդապետ. ձեռնադրուեցաւ 1894ին ի Սիս՝ Ղեռնդ անունով և վախճանեցաւ 1909ին ի Կ. Պօլս):

7) Կարապետ Օզանեան, Շապին—Գարահիսարցի: (Բժիշկ ելաւ Պէյրութի Ամերիկեան վարժարանէն):

8) Յակոբ Մաղլումեան, Ակնցի: (Քահանայ ձեռնադրուեցաւ Ներսէս անունով):

9) Պետրոս Մալամեան Անջրդեցի (Արապկիր): (վարժապետութիւն կ'ընէ):

10) Յարութիւն Աստուածատուրեան, Պանորմացի: (1910ին մեռաւ Աթէնք):

11) Անդրանիկ վարժապետեան, Գարամացի: (1907ին մեռաւ Իզմիր):

12) Պետրոս Սարահեան, Սիվրի—Հոսարցի: (1898ին վրդ. ձեռնադրուեցաւ Պետրոս անունով. 1914ին Հաճընի թեմին վրայ հպս. ձեռնադրուեցաւ ի Սիս Տ. Սահակ Կաթողիկոսէն): (1940ին ընտրուեցաւ Կաթողիկոս Միսի Տանն Կիլիկիոյ յԱնթիւրիան և վախճանեցաւ քառամեակի զանակալութենէ մը ետք — Մ. Խ.):

Մեզմէ երկուքը 1 և 3 վարժապետական պաշտօնով մնացին ժառանգաւորաց վարժարան (ի Զամ—Թաղ), իսկ տաւներն իր փոխադրուեցանք Իզմիր—Թաղ և սկսանք իբրեւ միաբան դպիր պաշտօնավարել. աճէն օր առաւ երեկոյ ի Սր. Յակոբ դպրական պաշտօն կը վարէինք, կարգաւ Ս. Աստուածածին կ'երթայինք ի սպասաւորու-

2. Աճեան ծննդոցս ցաւդ մկրտման բղխաւ, որ 'ի առաւելս փողոցն հնչեցար առ մեզ Կուսին զքեզ արարակրաւ, արբուհն 'ի հաւրէ առ ոգին որ ակ զգիրդ 'ի հոգւոյն իմաստացուցաւ զոր 'ի խաչին առգրեցար յԱճոթեանդ զմիտս քոյց մեզ 'ի թողութիւն. զոր աւրհնողդ 'ի մէնջ մեծացուցանեմք:

3. Բոտմամբ առ քեզ սրտել պաղատիմք մայրդ Աճածին, 'ի հաւրէն լուսոյ հայցեցես յՈրդւոյդ Այ. զմեր զմաքրութիւն 'ի նա մասնութեամբ համարձցես զմեզ առ հրաշագեղ ամպդ արտափայլումն յարքայական կառօք սաւառնին զհոգի Բարդի, միջնորդ Տէրունոյ, զոր զաւրհնեալդ 'ի մէնջ մեծացուցանեմք:

(Վերջ՝ 10)

ՎԱՀԱՆ ԲԺՇԿԵԱՆ

թիւն Ս. Պատարագի. Թափօրնեհրու կորգաւ կը մասնակցէինք ի Սբ. Յարութիւն, երբեմն ոչ կորգաւ Բեթղէնէմ կը զրկուէինք, իսկ մեր վրայ իբր թէ հսկիչ կորգաւում էր Մարաշցի ծերունազարդ Տ. Խաչատուր Վրդ. Ճանսուզեան: Այս միջոցնեհրուն քանի մը շարաթ ալ վանքի տպարանը աշխատեցայ իբրեւ Գրաշար:

1891 Մայիս 28ին, Դշ., վախճանեցաւ երուսաղէմի վարադայ վանուց միաբան և Խրիմեան Հայրիկի աշակերտ Տ. Ղեռնդ Մ. Վ. Փիր-շալէմեան:

1891 Սեպտ. 1ին, 10 դպիրներս իզմիր-Թաղէն փոխադրուեցանք և Հին Տպարան» կոչուած թաղը, ուր ժամանակ մը մեզ դասախօսեց կրօնական և պատմական ուսումներ Պարոն Թորոս Զուղայեցին:

1892 տարուան սկիզբները, պաղատութեամբ և անզգուշութեան հետեանօք տկարացայ (այն միջոցին կը բնակէինք և Հին Տպարան» կոչուած թաղը) և Յունուար 16ին Բեթղէնէմ քաղք օգափոխուեցան համար, ուր տեսչական պաշտօն կը վարէր Տ. Թովմաս Վրդ. Պեարոսեան (Տիգրանակերտացի): Բեթղէնէմ կը մնայի իբրեւ դպիր և վարժապետ, ուր սակայն գոհացուցիչ լինակ մը չուներ:

Այդ միջոցին ծանօթութիւն գոյացուցի Բեթղէնէմի ծանօթ բարերար Հայր Անտօն Պէյլէնի որբախնամ խառնացի վարդապետին հետ (Ապուլէյթամ), ինչ որ շարունակուեցաւ մինչև իր մահը (որ տեղի ունեցաւ 1903 Յունիս 27/9 Օգոստ. կիր. և մարմինը յետոյ թաղուեցաւ իւրակերտ եկեղեցւոյն մէջ ի Բեթղէնէմ Յունիս 29/11 Օգոստ.ին ամենամեծ յուզարկուեցութեան հանդէսներով, յորում և ես ներկայ գտնուեցայ քանի մը հայ վարդապետներու ընկերակցութեամբ):

Այս վարդապետը սրբութեամբ ապրեցաւ և իբրեւ սուրբ վախճանեցաւ: Կատարելութեան տիպար մը: Իր կեանքն ու օրինակը մեծապէս ազդած են իմ նկարագրին վրայ:

1892 Օգոստ. 28, Ուրբաթ օր, վերադարձայ Բեթղէնէմէն յերուսաղէմ, և նոյն երեկոյ, 15 դպիրներու ընկերակցութեամբ, կիսատարկաւազ ձեռնադրուեցայ Ս. Աթոռոյս Լուսարարապետ Տ. Սահակ Եպս. Խապայեանի օրհնութեամբ: Խառատելիակնիս էր Տ. Վահրամ Վրդ. Ազատեան, իսկ նորընտիր Կաթողիկոս Տ. Մկրտիչ Ա. Խրիմեան Հայրիկ ներկայ էր մեր ձեռնադրութեան հանդէսին: Մեզ հետ ձեռնադրուող սարկաւազներէն (անկարգ սարկաւազութեան) երեքը, որոնք երեք տարիէ ի վեր Ուրարկորութեան պաշտօն կը վարէին, նոյն տարին Արեղայ ձեռնադրուեցան:

Սեպտ. 5, Շբ. առաւօտ, Ս. Գաղաքս ժամանեց Արապկիրի նախկին Առաջնորդ Կ. Պօլսեցի Եզնիկ Եպս. Ապուստին, որ պիտի մնայ իբրեւ աջսորական:

1892 Սեպտ. 13, Վերացման Խաչի Կիրակին, Տ. Յարութիւն Պատրիարք հանդիսաւորապէս պատարագեց և կուսակրօն քանոնայ ձեռնադրեց Ս. Յակոբեանց տաճարին մէջ հետեւալները. —

- 1) Պօղոս Սրկ. Դամասկոսցի (Պօղոս Վրդ., վախճանեալ 1915ին՝ Ամերիկա),
- 2) Մարտիրոս Սրկ. Խարբերդցի (Մովսէս Վրդ.),
- 3) Սարգիս Սրկ. Մալաթիացի (Աթանաս Վրդ.),
- 4) Աբշակ Սրկ. Վանեցի (Եզնիկի Վրդ., վախճանեցաւ 1910ին՝ Երեան),
- 5) Յարութիւն Սրկ. Շապին-Գարահիսարցի (Յարութիւն վարդապետ),
- 6) Յովհաննէս Սրկ. Բաղիչեցի (Համազասպ վարդապետ),
- 7) Նազարէթ Սրկ. Տէրէնտէցի (Անանիա վարդապետ),
- 8) Յովհաննէս Սրկ. Կ. Պօլսեցի (Մարկոս Վրդ., Սուլու մականաւանեալ),
- 9) Նազարէթ Սրկ. Սեբաստացի (Եփրեմ վարդապետ),

1893 Փետր. 20, Շաբաթէ 'ի Կիրակի լուսնալու գիշերը, ի Ս. Յարութիւն մեր վերնատան մէջ հրգէհ ծագեցաւ (ի տեսչութեան Անտիօքացի Սողոմոնեան Տ. Յովսէփ Վրդ.ի), բայց բարեբաղդաբար առանց շատ փասուց պատճառ լինելու տաշքն առնուեցաւ և այս առթիւ տեսչի կամ լուսարարի անզգուշութեան պատճառաւ:

1892 Նոյ. 18, Դշ., յնէմ. վախճանեցաւ Վարազայ վանուց միաբան և Խրիմ-  
եան Հայրիկի աշակերտ Տ. Մեծօրայ Մ. Վ. Մոկացեան: Այն օրերը առատահոտ անձ-  
րեաներ կը տեղային, այնպէս որ երեք տնգամ յուղարկաւորութեան հանդէսին սկը-  
սանք և չկրցանք շարունակել անձերի պատճառաւ և ընդհատեցինք արարողութիւնը,  
որ վերջապէս կատարուեցաւ և թաղուեցաւ երեք օր յետոյ՝ յետ մահուան:

Այս վրդ. ին և Տ. Ղևոնդ Վ. Փրիզայլմեանին գերեզմանները իրարու քով  
կը գտնուին Սիօնի գերեզմանատան մէջ, որոց տապանադիրները յօրինած է Խրիմ-  
եան Հայրիկի:

Այս տարի (1893) Մայիս ամսուն Երուսաղէմի մէջ տեղի ունեցաւ Հաղորդու-  
թեան մեծ ժողովը (Գօնկոէ էօքարիսթիք): Տ. Լանժէնիէօ Ֆրանսացի Կարօնաւր,  
շատ հանգիստաւոր կերպով Երուսաղէմ մուտք գործեց Մայիս 1ի Շաբաթ օրը:  
Ժողովին մասնակցեցան բազմաթիւ Արեւելեան և Արեւմտեան Կաթողիկէ եկեղեցական-  
ներ, Յոյն Կաթողիկէներու Տ. Գրիգոր Պատրիարքը և բազմաթիւ եպիսկոպոսներ:  
Հայ Կաթողիկէներու Պատրիարք Ստ. Աղաբեան Արք. ին ներկայացուցին էր Առա-  
նայի Առաջնորդ Տ. Պօղոս Եպս. Թէրզեան, որ շատ մեծ համակրանք կը վայելէր  
ամէն տեղ, յսկայն յետ ժամանակաց (1911), շատ միևնոյն եպս. զպիտի գառնաւոր  
ամենէն աւելի տաեւի եկեղեցականը՝ իբրև տխրահռչակ Պատրիարք-Կաթողիկոս  
Հայ Կաթողիկէ հասարակութեան:

Մայիս 20 Եշ. օրը, Ս. Գաղաթ ժամանեց Ֆրանչիսկեան կրօնաւորաց ընդհա-  
նուր Պետ Տ. Լուի Վարդապետ, որ մեծ հանգէսներով ընդունուեցաւ:

Նոյն տարին, Յուլիս 23ի Ուրբաթ օրը, Երուսաղէմ ժամանեցին Ս. Էջմիա-  
նէն Կաթողիկոսական հրաւիրակք — Տ. Արիստակէս Եպս. Սեդրակեան, Տ. Սարգիս  
Եպս. Տէր-Գառնարեան, Տ. Եփրեմ Վրդ. Սուքիասեան և Տ. Մեծօրայ Վրդ. Տէր-  
Մովսէսեան: Կ. Պօլսէն անոնց ընկերացած էր Երուսաղէմի Պատր. Փոխ. Տ. Սիմէօն-  
Արքեպս. Սէֆէրեան: Հետեւել օրը, հրաւիրակներ հանդիսաւորապէս Հայրապետա-  
կան խաչն ու գաւազանը յանձնեցին Վհ. Կաթողիկոսին: Այս առթիւ, գրաբար  
լեզուաւ շատ գեղեցիկ ուղերձ-շնորհաւորական մը խօսեցաւ հրաւիրակներէն Տ. Ա-  
րիստակէս Եպս.:

Օգոստոս 1, Կիրակի առաւօտ, Տ. Մկրտիչ Ա. Հայրապետական հանդիսաւոր  
Պատարագ մատուց Ս. Յակոբեանց տաճարին մէջ և շմաք բարեաւոյ Քարոզ խօսե-  
ցաւ: Ս. Պատարագին կը սպասուորէին Տ. Տ. Ներսէս Մամբրէ և Սահակ Եպս.ներ  
իբրև տարկուադ: Տ. Երեմիա Արքեպս. դպրապետ էր: Անոնցմէ զատ կային սպա-  
սաւորող վարդապետներ, սարկուազներ և դպիրներ:

Օգոստոս 3ին, Նոյն վեհափառութիւնը հրաւիրակներու ընկերակցութեամբ  
մեկնեցաւ Ս. Գաղաթէն: Տ. Յարութիւն Պատրիարք, ի գլուխ Միաբանութեան,  
մինչև երկաթուղւոյն կայարանը յուղարկ զնաց Կաթողիկոսին, իսկ Տ. Երեմիա  
Արքեպս. և Տ. Մամբրէ Եպս., ուրիշ վարդապետներով, մինչև Յոպպէ իջան: Կա-  
թողիկոսը ուղևորեցաւ Աղեքսանդրիա-Թրիէսթ-Վիեննայի գծով և իրեն իբր թարգ-  
ման ընկերացաւ Յոպպէցի Գարոն Սրապիոն Յ. Մուրատեան լեզուադէտ ազգայինը:  
Օգոստ. 12, Եշ., Տ. Յարութիւն Պարք., Տ. Սիմէօն Արքեպս. ընկերակցու-

թեամբ, մեկնեցաւ Երուսաղէմէն դէպի Կ. Պօլս: Նոյն օրը մեկնեցաւ քաղաքէն  
Ֆրանչիսկեան կրօնաւորաց Պետ Տ. Լուի, որ երբ կառքով քաղաքին կայարանը  
կ'երթար, իր կառքը գլուորեցաւ դէպի Գէնէնի ձորը, բայց ինքն ըստ ամենայնի  
անվնաս ազատուեցաւ և յետոյ քալելով շարունակեց իր ճամբան դէպի կայարան,  
ուր Տ. Յարութիւն Պատրիարքի սալոն-վակոնը ընդունուեցաւ և ի միասին ճանա-  
պարհորդեց դէպի Յոպպէ: Այս առթիւ, Երուսաղէմի Ֆրանչիսկեան կրօնաւորները  
զանաբանական աղօթքներ կարդացին իրենց մեծ վանքին Ս. Փրիկէ եկեղեցւոյ մէջ: